

PROJEKT 1065

Voor Bobby
en
Brenda Gratz

NUR 284 / W021701

© MMXVII Nederlandse editie: Uitgeverij Kluitman Alkmaar B.V.

© MMXVI by Alan Gratz. All rights reserved.

Published by arrangement with Scholastic Inc., 557 Broadway,
New York, NY 10012, USA.

Oorspronkelijke titel: *Projekt 1065*

Nederlandse vertaling: Carla Hazewindus

Omslagontwerp: Studio Jan de Boer

Opmaak binnenwerk: Studio L.E.O.

Alle rechten voorbehouden, inclusief het recht van reproductie
in zijn geheel of in gedeelten, in welke vorm dan ook.

kluitman.nl

BII KONINKLIJKE BESCHIKING
HOFLEVERANCIER

PROJEKT 1065

ALAN GRATZ

kluitman

EEN DINER MET NAZI'S

Het valt niet mee om te glimlachen als je met allemaal nazi's aan een diner zit.

Aan beide zijden van de lange tafel zaten pratende, lachende en etende nazi's. Er waren nazi-soldaten in de grijze uniformen van het Duitse leger. En SS-officieren, leden van Adolf Hitlers persoonlijke lijfwacht, met zwarte uniformen en rode banden om de mouwen. Er waren ook gewone nazi's, geen militairen, maar bankiers, fabrikanten en eigenaars van kranten, die een pak droegen, met stropdas en nazi-speldje.

En daartussen zat ik, Michael O'Shaunessey, in mijn bruine overhemd met lange mouwen, zwarte korte broek, witte kniekousen en glimmend gepoetste, zwarte hoge schoenen. En net als de SS'ers, de meest angstaanjagende moordenaars van het hele land, had ik een rode band om mijn bovenarm met in het midden een grote zwarte swastika, het hakenkruis dat de nazi's overal op aanbrachten. Ik droeg het uniform van de Hitlerjugend, de Duitse versie van de padvinderij. Want ik was namelijk ook een nazi.

Tenminste, ik deed alsof.

'Wil je nog wat taart?' vroeg de nazi naast me en hij hield me een stuk voor. In het licht van de kroonluchter zag ik het zilveren doods-
hoofd op zijn kraag glinsteren.

‘Eh, graag, bedankt,’ zei ik. ‘Dat is erg aardig van u.’ Ik dwong mezelf te glimlachen, al kostte het me moeite. Ik vond het vreselijk dat ik moest doen alsof ik deze mensen aardig vond, ik vond het verschrikkelijk dat ik moest doen alsof ik hun afschuwelijke haat tegen de Joden goedkeurde, ik walgde ervan dat ik moest doen alsof ik wilde dat ze de oorlog zouden winnen en de wereld veroveren. Maar ik glimlachte omdat het moest. Als ze erachter zouden komen dat ik niet echt een van hen was, zou ik samen met mijn ouders naar een concentratiekamp worden gestuurd en zou niemand ooit nog iets van ons horen of zien.

‘Je spreekt echt zó goed Duits!’ zei de vrouw die aan de andere kant naast me zat. Ze was de echtgenote van een generaal uit het Duitse leger. ‘Als ik niet wist dat je vader de Ierse ambassadeur was, had ik gedacht dat je hier in Berlijn was opgegroeid!’

Ik zakte onderuit in mijn stoel. Dit kreeg ik dus elke keer te horen als ik met mijn ouders naar dit soort diners ging. Ik was beslist niet het ‘arische ideaal’, want ik had geen blond haar en blauwe ogen, maar vanwege mijn bijna accentloze Duits en mijn bruine haar dat als een zwabber over mijn bruine ogen viel, kon ik zo doorgaan voor een heel gewone Duitse jongen. Niet dat ik daar trots op was, maar het was wel handig.

‘Michael heeft echt een talenknobbel,’ zei mijn vader in het Duits. Hij zat tegenover me aan tafel en mijn moeder zat twee plaatsen van hem vandaan. ‘Hij spreekt echt beter Duits dan ik, ook al wonen we hier inmiddels maar zes jaar!’

1937. In dat jaar werd mijn vader tot Iers ambassadeur in Duitsland benoemd en waren we van Londen, waar hij was gestationeerd, naar Berlijn verhuisd. Inmiddels was het 1943, en ik was nu dertien. In die zes jaar was er een heleboel veranderd. Toen we net in Berlijn aankwamen, was het hier een soort wonderland, overal zag je enorme

zuilen met het beeld van een adelaar erbovenop, van alle gebouwen wapperden rode vlaggen en er werden parades gehouden waar wel tienduizend mensen aan deelnamen. Hitler was toen al kanselier van Duitsland en de nazi's, leden van zijn politieke partij, hadden de macht stevig in handen. Duitsland was nog niet in oorlog, en ook was niet iederéén al nazi, maar hun succes was overduidelijk. En overal zag ik lachende en vrolijke gezichten. Maar toen was het in één nacht afgelopen met de pret. Het was niet afgelopen met de nazi's. Die waren alleen maar sterker geworden en daarmee was al die Duitse vrolijkheid verdwenen. Eindelijk had ik gezien wat voor gruwelijke dingen er achter die lachende gezichten schuilgingen, en de rest van de wereld had het ook gezien.

Wat er in die ene nacht gebeurde, spookte nog steeds door mijn hoofd.

'Michael heeft een heel goed geheugen, al vanaf dat hij klein was, toch jongen?' zei mijn moeder, en daarmee onderbrak ze mijn gedachten.

'Dat klopt,' zei mijn vader. 'Michael leest in het Duits, vertelt moppen in het Duits en hij denkt en droomt zelfs in het Duits!'

De volwassenen om ons heen lachten beleefd. Mijn vader de diplomaat deed precies waar hij goed in was. Zijn snor bewoog terwijl hij naar me lachte, maar de ogen die me over zijn bril aankeken, lachten niet mee. Zijn blik herinnerde me eraan dat ik moest glimlachen. Aardig zijn. Mijn rol spelen.

Ik nam een slok druivensap om te verbergen dat ik me ongemakkelijk voelde.

'Jij bent een betere Duitser dan sommige echte Duitsers,' zei de nazi die me een stuk taart had aangeboden. Hij heette Trumbauer, en binnen de SS had hij de rang van *Obersturmführer*, dat betekende zoiets als 'hogere aanvalsleider'. Hij was een magere man met pikzwart,

achterovergekamd steil haar en een neus als een papegaaiensnavel. ‘We hebben net vandaag een inval gedaan in het huis van een Duits echtpaar dat een Jood op zolder verborgen hield. Moet je nagaan, hier in Berlijn!’ Hij schudde zijn hoofd alsof hij zich verbaasde over de domheid van sommige mensen.

‘Hoe wist u dat ze een Jood verborgen hielden?’ vroeg de vrouw naast mij.

SS-Obersturmführer Trumbauer sneed een stukje taart af met zijn vork en bracht het naar zijn mond. ‘Hun zoon heeft ze aangegeven.’

Ik rilde. Deze mensen waren door hun eigen zoon uitgeleverd aan de geheime politie. Ik kon me gewoon niet voorstellen dat ik mijn ouders ooit zoiets zou aandoen.

‘Wat is er met ze gebeurd?’ vroeg ik.

‘Hm?’ zei Obersturmführer Trumbauer, met een mond vol taart. ‘O. De Duitsers zijn natuurlijk in preventieve hechtenis genomen en afgevoerd naar Dachau. De Jood is doodgeschoten toen hij probeerde te vluchten.’

Het verhaal van de Obersturmführer bracht me van slag, en toen ik mijn glas neer wilde zetten gooide ik het om. Het kletterde tegen de rand van mijn bord en de glasscherven en druivensap vlogen alle kanten op. Ik zag mijn spiegelbeeld in al die stukjes glas, allemaal kleine Michael O’Shaunesseys die me vol afgrijzen aankeken. Plotseling was ik weer terug in die straat in Berlijn, op die avond meer dan vier jaar geleden, toen alles was veranderd.

Toen ik eindelijk erachter kwam wat voor monsters de nazi’s waren.

DE KRISTALLNACHT

Het was een kille avond, begin november 1938. Ik was acht, bijna negen. Ik was met mijn ouders naar de bioscoop geweest – er draaide een Duitse film over de Olympische Spelen, die het jaar voordat we hiernaartoe waren verhuisd in Berlijn werden gehouden. Ik was een beetje chagrijnig omdat ik liever *The Adventures of Robin Hood* had gezien. Ik had het boek gelezen en wilde heel graag de Amerikaanse film zien, maar van de nazi's mocht die niet vertoond worden in Duitsland.

Op de terugweg naar de Ierse ambassade sprong ik steeds van de stoeprand op de straat heen en weer, en speelde dat ik Robin Hood was die met de sheriff van Nottingham vocht. Robin Hood was mijn held omdat hij alle arme en hulpeloze mensen beschermde tegen de slechte koning John, en helemaal omdat John de Engelse koning was. Als ik niet Iers was geweest en vanaf mijn geboorte had geleerd de Engelsen te haten, had ik genoeg andere redenen gehad om een hekel aan de Engelsen te hebben.

En toen hoorden we het eerste gerinkel. We bleven alle drie stokstijf staan. Het gerinkel werd gevolgd door het gegil van een vrouw. De scherpe geur van rook drong mijn neus binnen en boven de daken van de volgende straat verscheen een zwarte wolk.

‘Er is brand!’ zei mijn vader. ‘Schiet op! We moeten gaan helpen!’

We renden naar de hoek van de straat, maar voordat we daar aankwamen, stormden vijf mannen in bruine hemden en met rode banden om hun arm de straat in met bijlen en mokers, verfkwasten en fakkels. Een van hen sloeg met zijn bijl een winkelruit in, en mijn vader hield mij en mijn moeder met zijn arm tegen. De straat lag plotseling bezaaid met glas, duizenden en duizenden scherven. Een andere man doopte zijn kwast in een blik met verf en kledderde iets op de houten gevel van de winkel. Aan de overkant van de straat sloegen twee mannen de etalageruiten van een warenhuis in en gooiden rode verf over de schoenen die in de etalage stonden. Ik snapte er niets van.

‘Kom mee. Vlug,’ zei mijn moeder, terwijl ze ons wakker schudde uit onze verdooving. ‘We moeten maken dat we weggomen.’

Nog meer geschreeuw en gegil. In de verte klonk een sirene. We renden een zijstraat in en bleven staan. Ook daar lag de hele straat bezaaid met glas, alsof het ijs was, en het kraakte onder onze voeten. Alle ruiten waren ingeslagen en het woord *Jude* – het Duitse woord voor Jood – was op alle winkelpuizen gekalkt. Hier en daar waren ook een soort stripachtige afbeeldingen van Joden getekend. Met grote neuzen, ronde hoofden en een slome uitdrukking op hun gezicht.

‘Mijn god, nu gebeurt het dan toch,’ zei mijn vader. ‘Ze gaan nu echt achter de Joden aan.’

Ik begreep niet wat hij bedoelde, maar ik was wel bang. Mannen in gewone burgerkleren hadden met bijlen de deur ingeslagen van een synagoge, waar Joodse mensen kwamen om te bidden. De mannen smeten gebedenboeken en gebedsrollen op straat. Een van hen liep met een brandende fakkel naar een stapel boeken om die in brand te steken en een ander – een Jood nam ik aan – kwam een woonhuis uit gestormd en probeerde hem tegen te houden. De man met de fakkel

pakte hem vast zodat iemand anders hem met de houten steel van een bijl op zijn hoofd kon slaan. De Joodse man viel op straat, tussen alle glasscherven, en toen begonnen anderen ook met de steel van hun bijl op hem in te slaan, terwijl een van hun kameraden de berg Joodse relikwieën in brand stak. Ik keek vol afgrijzen toe; mijn hart klopte in mijn keel, op hetzelfde ritme als de slagen met de stelen van de bijlen, tot mijn moeder uiteindelijk haar hand voor mijn ogen deed en me met zich meetrok.

‘We moeten naar de ambassade,’ zei mijn vader.

Ik duwde mijn moeders hand weg en wreef met de mouw van mijn jas over mijn ogen. Ik had niet eens gemerkt dat ik huilde. ‘Ze slaan die man in elkaar. We moeten terug om hem te helpen,’ zei ik.

‘Dat gaat niet, schat,’ fluisterde mijn moeder. Zij huilde ook zag ik, en daardoor werd ik nog banger.

‘Voor je kijken,’ zei mijn vader tegen ons. ‘Alleen voor je kijken. Niets doen en tegen niemand iets zeggen.’

Elke straat die we in liepen lag vol glasscherven en overal zag ik mannen met mokers en bijlen. Het gebeurde door de hele stad. Sommige relschoppers droegen de bruine hemden van de SA, de *Sturmabteilung*, de knokploeg van de nazi-partij. Maar de meesten hadden gewone wollen broeken aan, met bretels en witte werkmanshemden met opgerolde mouwen. Gewone burgers die de Joden uit de stad wilden verjagen.

We waren bijna bij de ambassade toen we een eenheid van de Gestapo, de Duitse geheime politie, tegenkwamen, die mensen in een vrachtwagen laadde. Eindelijk pakte de politie de relschoppers op! Een man van de Gestapo hield ons tegen en zei iets tegen mijn vader. Ik kende toen nog niet zoveel Duitse woorden, maar ik begreep dat hij onze papieren wilde zien. Hij zei dat we niet verder mochten tot hij alles bij een andere agent had gecontroleerd.

‘Ze pakken de Joden op,’ fluisterde mijn vader. ‘Ze brengen ze naar werkkampen.’

Ik keek bezorgd naar de mannen die in de vrachtwagen werden geladen. Waarom werden deze Joodse mensen gearresteerd? De nazi’s vallen de Joden aan! wilde ik tegen de politie schreeuwen, ik wilde ze duidelijk maken dat ze de verkeerde mensen oppakten. Ik wilde ze tegenhouden. Maar ik kon niets doen. Ik was maar een jongetje. Ik sprak niet eens hun taal.

Mijn moeder pakte mijn vader bij zijn arm. ‘Davin. Daar.’

Aan de overkant van de straat probeerde een man weg te glippen in de duisternis.

‘Ein Jude! Er versucht abzuhausen!’

Het geschreeuw kwam van boven. Ik keek omhoog en zag een jongen van mijn leeftijd uit het raam hangen. Hij was aan het schreeuwen en wees naar de man aan de overkant van de straat die probeerde weg te komen. Jude. Ik kende dit Duitse woord voor Jood. Hij verraadde de man aan de politie!

Een van de Gestapo-agenten zag dat de Joodse man probeerde te ontsnappen. Hij riep dat hij moest blijven staan, maar de man begon te rennen. De politieman trok zijn pistool en vuurde.

Beng! Beng! Beng!

De schoten maakten zo’n kabaal in de straat dat niemand hoorde dat ik keihard ‘Nee!’ schreeuwde. De Joodse man klapte dubbel toen hij werd geraakt en hij strompelde naar een van de vernielde winkel-puien. Daar viel hij voorover, aan de voeten van een etalagepop die met rode verf was ondergekliederd. Uit zijn rug stak een scherpe glasherf, rood van het bloed. Hij was dood.

‘Nee!’ riep ik weer, maar mijn moeder trok me met mijn gezicht tegen haar jas aan, zodat al het geluid dat ik maakte werd gesmoord. Ik wilde haar wegduwen en probeerde me uit haar greep los te wurmen,

maar ze was te groot en te sterk voor me. Niet dat ik wist wat ik moest doen als ze me los zou laten, maar ik wilde iets doen. Het deed er niet toe wat.

De man van de Gestapo die onze papieren had kwam weer naar ons toe. De glasscherven knarsten onder zijn laarzen. Ik stopte met tegenstribbelen en hield mijn adem in. Als wij nou ook werden weggevoerd? Als mijn moeder nou werd doodgeschoten? Of mijn vader?

Hij zei iets in het Duits. Blijkbaar gaf hij aan dat alles in orde was, want mijn vader trok ons mee. We hielden elkaar stevig vast terwijl we over de glasscherven heen stapten. Ik bleef naar de grond kijken en zag mijn spiegelbeeld in al die stukken glas, honderden kleine Michael O'Shaunesseys die me vol wanhoop aankeken.

'We moeten iets doen,' fluisterde ik.

'We doen al iets,' zei mijn vader.

'Wat dan? Wat doen we dan?' vroeg ik. 'We lopen alleen maar weg.' Mijn ouders wisselden een blik.

'We hebben hier een taak, Michael. We moeten hier een rol spelen,' zei mijn moeder. 'Een heel belangrijke rol. En als we nu tegen deze mensen in verzet komen, kunnen we ons werk niet meer doen.'

'Jullie werk als ambassadeur? Wat heeft dat nou voor nut als er mensen doodgaan?'

'We zijn niet alleen ambassadeurs, Michael,' fluisterde mijn moeder. 'We hebben nog een andere missie. Een geheime missie.'

'Megan,' zei mijn vader waarschuwend.

'Als hij toch blootgesteld wordt aan al dit gevaar, dan mag hij ook de waarheid weten,' zei mijn moeder.

Mijn vader zuchtte en gaf toe. En dat was het moment dat ze mij hun geheim vertelden. Ons geheim. Daar in Berlijn, in een straat tijdens de Kristallnacht, zoals die later werd genoemd. 'De nacht van het kapotte glas'.